

відносин здатний надати їм соціального спрямування, яке відповідає конституційним цілям відповідного суспільства. Хоч би там що було, під впливом медіапроцесів, як внутрішніх, так і зовнішніх, українське суспільство вже набуло тієї критичної культурної маси, яка може принципово трансформувати політичні комунікації.

Але поки що цього не сталося, внутрішньополітичні і численні зовнішньополітичні комунікації відчувають перевантаження, які нерідко відкривають і деформують наявні владні структури. У свою чергу, розвиток тіньових відносин і корупції в управлінських структурах країни порушує комунікативні зв'язки і сприяє зведенню «нових культурних стін», що заважає абсорбції українською політичною культурою цінностей інших культур, перешкоджаючи утворенню політично цілісної культури глобального світу.

Одне слово, сучасні комунікації провокують надто сильне внутрішнє *бродіння* української політичної культури, яке з часом здатне перетворити її із найрутиннішого компоненту політичного розвитку на найдієвіший. Проте остаточний перелом такого роду може відбутися лише в разі інтенсифікації контактів нашої держави з демократичними країнами. Тільки на цьому шляху українська політична культура, яка вже нині може й повинна розглядатися як складова частина протокультури майбутнього, набуває реальних історичних перспектив, звільнивши наших нащадків, яким ще доведеться інституціоналізувати стандарти і стереотипи політичного суспільства, що складаються сьогодні, від участі існування в «четвертому світі».

Примітки до розділу 17

1 Конституція України (1996 р. із змінами 2004 р.) / Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність. — 2-е вид. / Упоряд. І.О.Кресіна. — К.: Ін-т держави і права ім.В.М.Корецького НАН України, 2006. — С.215-271.

2 Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки — 2006: Монографія / За ред. О.С.Власика. — К.: НІСД, 2006. — С.76.

3 Аслунд А. Парадокс євразійського росту // Россия в глобальной политике. — 2006. — №6.

4 Закон України «Про місцеві державні адміністрації» (1999 р.) // <http://www.rada.gov.ua>.

5 Закон України «Про Кабінет Міністрів України» (2007 р.) // <http://www.rada.gov.ua>.

6 Закон України «Про місцеве самоврядування» // <http://www.rada.gov.ua>.

7 Закон України «Про органи самоорганізації населення» (2001 р.) // <http://www.rada.gov.ua>.

8 Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки — 2006: Монографія / За ред. О.С.Власика. — К.: НІСД, 2006. — С.76.

9 Табермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство. — Л.: Літопис, 2000. — С.18.

10 Опитування Міжнародної Фундації Виборчих Систем в межах проекту «Ставлення та очікування: Опитування громадської думки в Україні за 2003р.». — К., 2004.

11 Українське суспільство 1992—2006. Соціологічний моніторинг / За ред. В.Ворони, М.Шульги. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2006. — С.437.

12 Див.: там само. — С.437.

13 Опитування Центру політичних та економічних досліджень ім.О.Разумкова // Дзеркало тижня. — 2005. — №11. — С.2.

14 Там само. — С.338.

15 Там само. — С.339.

16 Українське суспільство 1992—2006. Соціологічний моніторинг / За ред. В. Ворони, М. Шульги. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2006. — С.436.

17 Див.: Левенець Ю. Політика в Україні: символізація змісту // Сучасна українська політика: політики і політологи про неї. — К., 2007. — Вип.10. — С.8-9.

18 Ishiyama J.T., Kennedy R. Superpresidentialism and Political Party Development in Russia, Ukraine, Armenia and Kyrgyzstan // Europe-Asia Studies — Vol.53, №8.— 2001. — P.1177—1191; Protsyk O. Troubled Semi-Presidentialism. Stability of the Constitutional System and Cabinet in Ukraine // Ibid. — 2003. — Vol.55, №7. — P.1077-1095.

19 Литвин В. Політична арена України. Дійові особи та виконавці. — К., 1994. — С.420-424.

20 Виттковски А. Пятилетка без плана. — С.129. Автор посилається на спогади віце-прем'єр-міністра Ю.Іоффе. Див.: Иоффе Ю. Один на один с системой. — Луганск, 1995.

21 Aslund A. Why Has Ukraine Failed to Achieve Economic Growth? — P.264.

22 Там само.

23 Колишній прем'єр-міністр В.Пустовойтенко 2006 р. стверджував, що співвідношення технологічних втрат при транспортуванні газу і крадіжок складає «50 на 50». Див.: Пода В. Сколько газа воруют в Украине // Комментарии. — 2006. — 3 ноября. — С.4.

24 Марков И. Кому нужен скандал «республиканского» масштаба? // Зеркало недели. — 1996. — 20-26 квітня.

25 Цей факт повідомив в інтерв'ю газеті «Факти і коментарі» у червні 2000 р. колишній працівник «Республіки» І.Шаров. Див.: It's a gas. Funny Business in the Turkmen-Ukraine Gas Trade. A Report by Global Witness, April 2006. Washington, DC. P.27.

26 Fujimori S. Ukrainian Gas Traders, Domestic Clans and Russian Factors: A Test Case for Meso-Mega Area Dynamics // Emerging Meso-Areas In the Former Socialist Countries — P.121.

27 Kuzio T., Wilson A. *Ukraine: perestroika to independence*. — Macmillan, 1994. — P.125-126.

28 Yekhanurov Y. I. *The Process of Privatization* // Aslund A. and de Menil G. (eds) *Economic Reform in Ukraine: The Unfinished Agenda*. — New York, 2000.

29 На кінець 1994 р. це був повний склад Верховної Ради — внаслідок змін у виборному законодавстві вибори відбувалися в два етапи, і Верховна Рада 1994—1998 рр. так ніколи і не досягла повного облікового складу в 450 осіб.

30 Krawchuk R., Chudowski V. *Ukraine's 1994 elections as an economic event* // *Communist and Post-Communist Studies* 38. — 2005. — P.48.

31 Drum B. *Privatization, Enterprise Restructuring and Capital Market Reform* // Cornelius P.K., Lenain P. (eds) *Ukraine: Accelerating The Transition to Market: Proceedings of an IMF/World Bank Seminar*. — Washington, 1997. — P.140.

32 Українська приватизація в спогадах та роздумах. — К., 2001. — С.447 (цитуються підрахунки В.Ланового).

33 Biryukov A. *Bankruptcy and Legislation Reform in Ukraine* // *Review of Central and East European Law*. — 2001. — №4. — P.581. Стандартна схема «банкрутства» передбачала санацію державного підприємства, яке його керівництво доводило до відповідного стану, розгляд справи у суді та продаж «збанкрутілого» підприємства — структурам, створеним його ж керівниками.

34 Найвідомішими прикладами радикального розв'язання подібних конфліктів вважають:

1. Убивство власника фірми «Люкс» і футбольного клубу «Шахтар» (Донецьк) А.Брагіна в жовтні 1995 р. А.Брагіна, якого міліція та журналісти вважали місцевим кримінальним авторитетом, підірвали на трибуні стадіону Донецька під час футбольного матчу разом із начальником охорони та п'ятьма охоронцями.

2. Убивство народного депутата Є.Щербаня. Одного з впливових донецьких бізнесменів і політиків було розстріляно з автоматів у аеропорту Донецька 5 листопада 1996 р. Загинули його дружина, механік і бортінженер літака. У вересні 1997 р. було скоєно невдалий замах на життя сина Є.Щербаня.

3. Убивство народного депутата В.Гетьмана. Голову біржового комітету Української міжбанківської валютної біржі було застрелено в ліфті власного будинку в Києві 22 квітня 1998 р.

Привертає увагу те, що всі вбивства було скоєно нібито одним злочинним угрупованням, що спеціалізувалося на замовних убивствах і розбійних нападках і діяло в Донецькій і Луганській областях у 1994—2001 рр. Ватажок угруповання помер у слідчому ізоляторі, а його учасникам інкримінували, крім згаданого, підготовку замахів на народних депутатів О.Волкова та І.Бакая. 2003 р. прокуратура через пресу повідомляла про звинувачення на адресу П.Лазаренка в замовленні вбивства Є.Щербаня та В.Гетьмана, що він, звісно, заперечував. Див.: Следствие поставило точку в деле об убийстве двух депутатов и крест на экс-депутате // *Зеркало недели*. — 2002. — 9-15 февраля; Не прав по форме // *Там само*. — 2004. — 3-9 апреля.

Досить красномовною є історія з російським бізнесменом Костянтином Григоришиним, колишнім партнером Г.Суркіса та В.Медведчука. Апогеєм «непорозумінь» між колишніми партнерами, що виникли на ґрунті перероз-

поділу бізнесу, стала скандальна історія з арештом К.Григоришина в Києві 12 жовтня 2002 р. Мільйонера було затримано ввечері біля ресторану під приводом, що він «злісно лаявся» на інших, серед яких здебільшого чомусь були співробітники управління з боротьби з організованою злочинністю. Під час затримання в нього «виявили» в кишені брюк новий змащений пістолет і пакетики з білим порошком, як з'ясувалося — наркотиком. Ані на пістолеті, ані на пакетиках не було виявлено відбитків пальців К.Григоришина. Згодом бізнесмена звільнили, проте частка його активів опинилася в руках провідної частини київського клану. Див.: Мостовая Ю., Маскалевич И., Дмитричева О. Мы дошли до беспредела, но это еще не предел // Зеркало недели. — 2002. — 19-25 октября.

35 Matsuzato K. All Kuchma's Men: The Reshuffling of Ukrainian Governors and the Presidential Election of 1999 // Post-Soviet Geography and Economics. — 2001. — Vol.42., №6. — P.421.

36 Механізми розподілу ренти ще чекають на свого дослідника, впевнено можна сказати лише одне: будь-який великий капітал був відомий Л.Кучмі та його оточенню й у будь-який момент міг стати або об'єктом, або мішенню силових і фіскальних відомств. Про роль і можливі доходи самого Л.Кучми відомо дуже мало (хоча сказано і написано чимало, проте це сказане і написане важко перевірити). Як приклад, можна навести одне з «журналістських розслідувань», досить правдоподібне, але не більше. Див.: Гавриш О. Нефтегазовые схемы президента. — Ч.1: Нефть // <http://pravda.com.ua/news/2005/3/30/2992.htm>; Нефтегазовые схемы президента. — Ч.2: Газ // Українська правда. — 2005. — 19 квітня // <http://pravda.com.ua/news/2005/4/19/3602.htm>.

37 Дані наведено за: Бондаренко К. Хто й чим володіє в Україні // Львів. газета. — 2003. — 17 липня.

38 В.Пінчук є відомим меценатом та організатором форумів політиків і бізнесменів, так званих «міні-Давосів».

39 <http://www.scm.com.ua/index.php?page=11&l=3>. — Сайт відвідано 4 жовтня 2007 р.

40 Повний перелік підприємств, що перебувають у складі або пов'язані з Capital System Management, див.: <http://baza.proua.com/g/7>.

41 Кузин С. Донецкая мафия. — К., 2006.

42 Офіційний сайт ІСД <http://www.isd.com.ua>.

43 Секрети групи «Приват» — місця старту кар'єри Тигіпка // Укр. правда, 2004, 3 серпня // www.pravda.com.ua/news/2004/8/3/11017.htm. — Сайт відвідано 9 серпня 2006 р.

44 Перший найповніший «обліковий» перелік складових й активів різних кланів свого часу надав політолог Кость Бондаренко: Хто й чим володіє в Україні // Львів. газета. — 2003. — 17 липня. Цей матеріал було розміщено на сайті «Української правди» www.pravda.com.ua. Досить докладну і, на загал, достовірну інформацію про деякі клани та олігархів подає сайт www.olygarh.net. Останнім часом відкрилися Інтернет-сторінки провідних бізнес-груп, які тут згадуються (крім «Привату»). Частину даних тут наведено за цими джерелами. Останнім часом всі провідні фінансово-промислові групи та корпорації створили власні Інтернет-сайти. Нещодавно з'явився перший систематизований

огляд розвитку великого капіталу в Україні: Великий український капітал: взаємовідносини з владою і суспільством. — К., 2007.

45 <http://www.korrespondent.net/politics/yaroslavsky/658>. — Сайт відвідано 30 вересня 2007 р.

46 Дані наведено за: Action Ukraine Report (AUR) — 2006. — July 2. — №721.

47 І.Бакай у 1997–2000 рр. був однією з найвпливовіших постатей у схемах розподілу газу і нафти, у 2003–2004 рр. очолював Державне управління справами. Належав до найближчого оточення Л.Кучми. Контрольно-ревізійне управління виявило майже 830 млн грн витрат «не за призначенням» за його урядування. З весни 2005-го по осінь 2007 р. перебував у міжнародному розшуку. С.Львовичкин, науковий консультант, референт, помічник, перший помічник Л.Кучми в 1999–2004 рр., одна з найбільш довірених осіб президента. Входив до складу рад і наглядових рад Національного банку України, Ощадного банку України, голова спостережної ради «Укртелекому». З 2006 р. очолював апарат прем'єр-міністра В.Януковича. О.Волков — одна з найкolorитніших фігур в оточенні Л.Кучми та «тіньовій політиці». Не маючи «власного бізнесу» з 1994 р., О.Волков мав колосальні зв'язки в найрізноманітніших бізнес-структурах (від агропромислових до лікero-горілчаного бізнесу), а з 1994 р. до початку 2000-х — величезний вплив у оточенні Л.Кучми.

48 Puglisi R. The Rise of Ukrainian Oligarchs // Demokratization. — 2003. — Autumn. — Vol.10, №3. — P.109.

49 Канадійський дослідник Лукан Вей назвав це «конкурентним авторитаризмом» // Levitsky S. and Way L.A. The Rise of Competitive Authoritarianism // J. of Democracy. — 2002. — Vol.13. — P.21-35; Way L. Kuchma's Failed Authoritarianism // Ibid. — 2005. — Vol.16, №2. — P.131-145.

50 Фісун О. Помаранчева революція і демократична консолідація // <http://www.kennan.kiev.ua/kkp/content/conf06/papers/Fisun.html>. — Сайт відвідано 3 листопада 2007 р.

51 40% украинской экономики находится в тени // obozrevatel.com/news/2007/7/30/182287.htm. — Сайт відвідано 30 липня 2007 р.

52 Великий український капітал: взаємини з владою і суспільством. — С.48.

53 Контроль над ними було здобуто шляхом додаткової емісії акцій — досить поширений спосіб «адресної» приватизації.

54 «Росукренерго» — посередницька компанія. Зареєстрована у Швейцарії. Рішення про надання цій компанії прав на постачання російського газу на територію України було прийнято на зустрічі Л.Кучми і В.Путіна у липні 2004 р. в розпал виборної президентської кампанії. У листопаді 2004 р. прем'єр-міністр В.Янукович підписав постанову уряду, згідно з якою «Росукренерго» перетворювалася на одноосібного посередника для постачань газу в Україну на період до 2028 р. Спочатку засновниками і власниками «Росукренерго» формально значилися дочірня компанія російського «Газпромбанку» Aorgas Holding і компанія Centragas Holding, яка перебувала у власності австрійської фірми Reiffeisen Investment. Цікаво, що до координаційної ради **приватної іноземної** компанії «Росукренерго» увійшли тодішні високопоставлені державні

службовці України — тодішній заступник міністра палива та енергетики Юрій Бойко і тодішній перший заступник голови НАК «Нафтогаз» Ігор Воронін.

Половина акцій «Росукренерго» належала тоді ще не надто відомим українським бізнесменам Дмитрові Фірташу (90% «української частки») та Івану Фурсіну (10%). Російську частку в грудні 2005 р. «викупив» (фактично сам у себе) «Газпром» Росії за символічну суму в 2,36 млн євро. Див.: Еременко А. Шалом газават, славяне! // Зеркало недели. — 2006. — 14-20 января; Її ж. Капінтер, или Чьи отпечатки остались на газе? // Там само. — 2007. — 16-22 июня; Мостовая Ю. Противогаз — один на всех // Там само. — 2005. — 17-23 декабря; Мостовая Ю. О бутонах, цветочках и ягодах // Там само. — 2006. — 21-27 января.

55 www.obozrevatel.com.ua/news/2007/6/14/175550.htm. — Сайт відвідано 15 червня 2007 р.

56 It's a Gas. Funny Business in the Turkmen-Ukraine Gas Trade. A Report by Global Witness. April 2006. P.55-57

57 Щоправда, за соціалістами також стояв крупний капітал — бізнес-група, представлена Маріупольським комбінатом ім. Ілліча та спорідненими підприємствами.

58 Великий український капітал: взаємовідносини з владою і суспільством. — С.76-77.

59 www.obozrevatel.com.ua/news/2007/6/14/175550.htm. — Сайт відвідано 15 червня 2007 р.

60 Динаміка рівня довіри до влади серед населення фактично відсутня — впродовж всього періоду незалежності академічні соціологічні обстеження засвідчують стабільно низький рівень до всіх базових державних інститутів влади — Верховної Ради, президента, уряду, силових структур, судів і суддів. Див.: Паніна Н. Українське суспільство 1992—2006: соціологічний моніторинг. — К., 2006.

61 В обох згадуваних проектах мирно співіснували політики, котрі сповідували націоналізм і соціал-демократію, лібералізм й консерватизм, котрі культивували етатизм та індивідуальні свободи, атеїсти і християнські демократи.

62 У західній політичній науці такі партії називають «партіями-спойлерами» (spoiler parties) — за аналогією зі спортом, коли явний аутсайдер використовується, аби спотворити, дискредитувати, зіпсувати імідж явних лідерів.

63 Про ці переговори пише В.Литвин, котрий підтримував приватні контакти зі С.Гуренком (першим секретарем КПУ до заборони партії у серпні 1991 р.). Див.: Литвин В. Політична арена України: дійові особи та виконавці. — С.276.

64 Кравчук Л. Маємо те, що маємо. — К., 2002. — С.252-253.

65 Дослідники (В.Полохало, Е.Вілсон) указують на те, що КПУ складалася із «зовнішньої» і «внутрішньої» партій. «Зовнішня» партія, представлена тисячами рядових членів й місцевих функціонерів, діяла за логікою та ідеологічними установками. П.Симоненко слугував вітриною «зовнішньої» партії і прикриттям «внутрішньої». Ця остання фактично керувалася двома головними

особами — Станіславом Гуренком, який очолював апарат й контролював фінанси, та Адамом Мартинюком, який підтримував постійні зв'язки з Адміністрацією Президента (варто звернути увагу на той факт, що в 1999–2002 рр. Адміністрацію очолював В.Литвин, з яким, за твердженням українського політолога В.Полохала, в А.Мартинюка склалися дуже добрі стосунки. Коли В.Литвин був обраний спікером, А.Мартинюк перемістився до крісла одного з віце-спікерів.

66 Депутат-комуніст В.Мішура очолив Тимчасову слідчу комісію Верховної Ради України з питань встановлення фактів іноземного втручання у фінансування виборчих кампаній в Україні через недержавні організації, що існують на гранти іноземних держав. Звіт комісії, представлений парламенту в травні 2004 р., разом із цілком виваженою й адекватною інформацією, місцями було не тільки витримано в кращих традиціях «холодної війни», але він також містив і безліч «неточностей» і надто специфічних інтерпретацій, «захищав» кандидата від влади. Звісно, звіт докладно концентрувався на діяльності західних фондів в Україні (у цьому сенсі він відображав реальний стан справ, оскільки «іноземне втручання» з боку Росії здійснювалося зовсім в інших формах). Варто зауважити, що комісію було створено 11 грудня 2003 р. за ініціатииви комуністів, двох олігархічних фракцій і... БЮТ. Див.: Попередній звіт про роботу Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань встановлення фактів закордонного втручання у фінансування виборчих кампаній в Україні через недержавні організації, що існують на гранти іноземних держав // http://gska2.rada.gov.ua:7777/pls/zweb_n/webproc4_1?id=.

67 Хронологія подається за: Wilson A. *Virtual Politics. Faking Democracy in the Post-Soviet World*. — New Haven and London, 2005. — P.236–245; Рахманин С., Дмитричева О. КПУ. Долгий путь от руководящей силы до предсказуемой оппозиции // *Зеркало недели*. — 2002. — 2–8 марта.

68 Офіційна історія СПУ // <http://www.spu.org.ua/index.php?blk=history2>. — Сайт відвідано 10 серпня 2006 р.

69 «Короткий курс» неофіційної історії СПУ викладено у проекті тижневика «Зеркало недели» під назвою «Україна партійна», реалізованому напередодні виборів 2002 р. Див.: Рахманин С., Мостовая Ю. Социалистическая партия Украины. Партия непобедившего социалиста // *Зеркало недели*, 2002, 8–15 марта.

70 Wilson A. *Reinventing the Ukrainian Left: Assessing Adaptability and Change 1991–2000* // *Slavic and East-European Review*. — January 1, 2002. — Vol.80, №1. — P.30.

71 Wilson A. *Virtual Politics*. — P.219.

72 **В.Ющенко** очолював Національний банк України за Л.Кучми, за нього ж очолював «уряд реформаторів» і був витиснений в опозицію тимчасово Л.Кучмою; **О.Турчинов** був радником прем'єр-міністра Л.Кучми в 1992–1993 рр. і в період «касетного скандалу» намагався діяти як неформальний посередник між президентом та опозицією; **Ю.Костенко** служив міністром охорони навколишнього середовища та ядерної безпеки в 1992–1998 рр., членом Ради національної безпеки і оборони в 1993–1998 рр., **Г.Удовенко** — міністром закордонних справ України в 1994–1998 рр. і членом РНБО у той самий пе-

ріод (нагадаємо, що призначення міністра закордонних справ — прерогатива саме президента), **В.Пинзеник** — першим віце-прем'єром і міністром економіки у прем'єра Л.Кучми в 1992—1993 рр., першим віце-прем'єром України в 1994—1996 рр. і віце-прем'єром в 1996—1997 рр. при президентові Л.Кучмі, в якого також числився позаштатним радником у 1994—2000 рр. **Є.Червоненко** в 1998—2000 рр. був радником президента Л.Кучми і отримав від нього дві державні нагороди. **Р.Безсмертний**, який поповнив політичний істеблішмент Нашої України влітку 2002 р., п'ять років був постійним представником Л.Кучми у Верховній Раді.

73 Блок Наша Україна навіть після адміністративного тиску на його облікових мільйонерів у 2002 р. та відходу частини з них (наприклад, блок полишили представники харківського клану) мав матеріальний ресурс мільйонерів, котрі залишилися в ньому, генетична основа їхніх капіталів мало відрізнялася від їхніх опонентів із більших кланів, що мали доступ до «президентського тіла». Досить пригадати такі відомі фігури, як П.Порошенко, Є.Червоненко, Д.Жванія, О.Третьяков.

74 Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», очолюване Ю.Тимошенко та О.Турчиновим, відокремилось від партії «Громада», створеної на гроші П.Лазаренка.

75 Див.: Попов Д., Мильштейн И. Оранжевая принцесса. Загадка Юлии Тимошенко. — М., 2006. — С.186-187.

76 Стандартний набір звинувачень на адресу Ю.Тимошенко — контрабанда, давання хабарів, привласнення коштів в особливо великих розмірах, зловживання службовим становищем, підробка документів, ухиляння від сплати податків. Кримінальну справу проти Ю.Тимошенко відкривали чотири рази: вперше — у середині 1990-х років у зв'язку з незаконним перевезенням валюти (справу «зам'яли»), вдруге — у січні 2001 р., втретє — у серпні 2002 р., вчетверте — у червні 2004 р. У вересні 2004 р. Головною військовою прокуратурою Росії було видано постанову на арешт Ю.Тимошенко за звинуваченнями у даванні хабара високопосадовцям Міністерства оборони Росії. Варто звернути увагу на те, що з початку 2000-х років усі спроби криміналізувати образ «української Жанни Д'Арк» збігалися з піковими моментами її політичної діяльності. У листопаді 2005 р. Верховний Суд України закрити усі кримінальні справи проти Ю.Тимошенко. У грудні цього ж року Головна військова прокуратура Росії також закрила «справу Тимошенко».

77 Цит. за: Мостовая Ю., Рахманин С. Украина партийная. Часть III. Блок Юлии Тимошенко // Зеркало недели. — 2002. — 23 февраля — 1 марта.

78 Найнаочніші приклади — лідер партії «Собор» В.Матвієнко, губернатор Вінницької області в 1996—1998 рр., свого часу чимало попрацював над створенням президентської Народно-демократичної партії й очолив її фракцію в парламенті; колишній генеральний прокурор України В.Шишкін, колишній посол України у Великобританії С.Комісаренко.

79 Ідеться про суперечності всередині найближчого оточення В.Юшенка та між Ю.Тимошенко і цим оточенням. Найвиразнішим прикладом цих суперечностей є конфлікт між прем'єр-міністром України Ю.Тимошенко та

секретарем Ради національної безпеки і оборони П.Порошенко, а також між ним і головою Секретаріату Президента О.Зінченком.

80 Меморандум про порозуміння між владою та опозицією // www.partyofregions.org.ua/pr-east-west/433293213c5fb.

81 http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=7808.

82 http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=7779.

83 http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=8096.

84 http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=9591.

85 http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=10705.

86 http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=12810.

87 http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=13113.

88 Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про парламентську більшість та парламентську опозицію» // Там само.

89 http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=14124.

90 Там само.

91 Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про парламентську опозицію» // http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=14296.

92 http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=14124.

93 http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=17148.

94 http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=27810.

95 http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=28872.

96 http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=29240.

97 Регіональні особливості ідейно-політичних орієнтацій громадян України. «Чутливі» теми в контексті передвиборної кампанії // Результати соціологічного дослідження. — К.: УЦЕПД ім.О.Разумкова, 2006 (лютий).

98 Паніотто В.І. Динаміка ксенофобії в Україні 1994—2006 // www.kiis.com.ua/txt/doc/30112006/press30112006.doc.

99 Церква, держава і суспільство: проблеми взаємодії у сучасному політичному процесі // Національна безпека і оборона. — 2002. — №10. — С.4.

100 Універсал Національної Єдності // http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=44333121.

101 Кресіна І.О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: Етнополітологічний аналіз. — К., 1998. — С.350.

102 Junter K. Mujhan A. Democracy and the Media J. A Comparative Perspective. — Cambridge, 200. — P.35.

103 Dahlgren P. The Public Sphere and the Net: Structure, Space and Communication. — Cambridge, 2001. — P.36.

104 Clarc T., Inglehart R. The New Political Culture: Changing Dynamics of Support for the Welfare State and Other Policies in Postindustrial Societies — Oxford, 1998. — P.11-13.

105 Tompson J. Internationalism, Globalization and Imperialism. — Media and Culture regulation. — L., 1997. — P.16.